

PARTEA DE UMANITATE

GRAȚIELA BENGĂ

Istoria accelerată din ultimele decenii a schimbat câmpul cultural și politic românesc într-un peisaj sfârșit de tot felul de "rupturi" devenite mărci identitare. Polarizează opinii, trezesc un entuziasm incert sau provoacă, inexorabil, ură. Prinși între diabolizare și mitificare, riscăm să ratăm întâlnirea cu un șir de cărți care așteaptă să fie citite fără încrem-niri dizarmonice sau prefirări pătimase. Dar cu deschiderea de a vibra (și) la ritmul memorialisticii feminine, conștienți că aceasta colonizează o zonă care aparținuse, tradițional, celui alt gen. Paginile Reginei Maria, ale Marthei Bibescu, ale lui Alice Voinescu și Jeni Acterian, ale Monicăi Lovinescu, Lenei Constante, Adrianei Georgescu, ale lui Annie Bentoiu și Aniței Nandriș-Cudla sunt exemple pentru feminitate imponderabil sau eroic edificatoare. Se pot transforma oricând în model uman de forfotă intelectuală, de arhitectură etică, pulsație afectivă și strădanie civică, demnitate în durere și umilintă în triumf.

SPAȚII PERMISE, SPAȚII INTERZISE

Autobiografie care nu se clădește în fast nobiliar și nici nu poposește în mizeria carcerii, *Cu mintea mea de femeie* (Cartea Românească, 2017) este o încercare de a regândi Istoria chiar și atunci când pare că e prinsă, nostalgic, într-un album de familie. Cartea reconstituie prefacerile femininului într-una dintre ipostazele lui unice. De la copila pentru care "amintirea nu are decât simțire, formă și culoare" până la maturitatea deplină, sunt mărturisite frământări, opțiuni și întâmplări modelatoare sau, dimpotrivă, profund traumatizante. Surprinde, poate, faptul că autoarea nu ascunde ceea ce femeile au învățat că e mai bine să treacă sub tăcere: experiențe umilitoare care i se întâmplă doar pentru că e femeie – de la teribile încercări de viol până la verdictul unui profesor care îi admiră fățiș inteligența, dar o plasează în mod necesar, ca destin, în slujba bărbatului.

Cu mintea mea de femeie e depoziția unei femei pentru care Sâncraii copilăriei nu este doar insula paradisiacă în care s-au coagulat o neîndoelnică sensibilitate, intuiții esențiale și o educație chibzuită, ci și spațiul pilduitor pentru rolul femeii în anii '50, când fetița auzea că "e mare rușine să stea aiurea cu o carte în mână. [...] Ei cred că cititul le smintește pe femei și le mai face și leneșe pe deasupra." De acolo, din Sâncraii, a pornit totul.

Acolo a descoperit un copil aventura explorării spațiilor necunoscut. Și, mai ales, interzise. Acolo a simțit gustul istoriei și miresmele *punerii ei la cale*, chiar dacă pe-atunci aceasta însemna doar ascultarea conversațiilor purtate de bărbați cu țoiul de țuică în mână, seara, și senzația inexplicabilă că poate face lumea să se schimbe. În satul copilăriei s-au unit, cred, pilonii care au alcătuit edificiul individualității pregnante de mai târziu: patosul trăirii, efortul gândului care să rotunjească experiența. Dar și îndrăzneala faptei. Nu o dată, decisive.

ISTORIE ȘI VÂRSTE

Așa cum o vede *Cu mintea mea de femeie*, lumea pare să trăiască mai multe vârste în interiorul aceluiași segment istoric: rânduiala tradițională din Sâncraii (în care "cel mai frecvent cuvânt de spaimă era colhoz") și ritmul proletar hunedorean. În pendularea dintre casa bunicii și blocul din oraș au loc cutremurul capitulărilor, dar și găsirea unui refugiu salvator între cărți. Fetița trăiește miracolul recăstigiării încrederii, bucuria pro-punerii, a forțării limitei. În loc de dantelă, arcuri din bețe de salcie. Pe lângă jocul cu păpuși, căpetenie de haiduci. Fără să-și ignore feminitatea, află ce înseamnă gloria – străină celor prea cumiți, cărora le este teamă să îndrăznească a se lua la trântă

cu prejudecăți și cutume.

Odată cu experiența bucureșteană, timpul va primi o altă dimensiune: replierea intelectuală e zguduită de agresivitatea satrapică a unora dintre exponenții *omului nou*. Lui Kant i se opune amoralismul despot. Nimic nu poate fi mai dramatic decât distanța dintre o lume interioară animată de pasiuni înalte și configurată pe o temelie morală, pe de-o parte, și încremenirea în minciună din perioada comunistă, pe de altă parte. "Îmi simt și acum gustul coclit în cerul gurii. O lume mică, năclăită, în care încercam să fim nuferi în rahat." *Cu mintea mea de femeie* înregistrează situații ridicole sau cumplite din cotidianul dictaturii. Desface evantaiul stărilor, culiselor și perversității conștiințelor. Dar specificul intervalului comunist poate fi aproximat și prin activarea unor strategii de supraviețuire atente la geometria totalitarismului. Despărțită de retorica dominantă, creația în regimul exilului interior devenea vitală. "Să uit pe ce lume trăiesc, trecându-i neîndurarea în metafore despre o lume și mai degenerată." Distanța, interogația, exercițiul critic și mobilizarea creatoare sunt instrumentele prin care se apără, tenace, adevărul.

Îmi amintesc că Tocqueville afirma că libertatea este prima dintre pasiunile lui. Autoarea acestor pagini autobiografice o descoperă abia la 35 de ani. Și mai află un lucru: că dintre toate temerile, cea mai mare frică este că ar putea pierde ceea ce atât de greu a câștigat. "Nu mai era cale de întors. [...] Da, chiar călcăm cu libertatea peste teama pentru viețile noastre. Eram bonsaii care nu mai voiau înapoi în vase." Libertatea îi extinde traseele biografice și prilejuiește întâlniri care îi dau vieții o nouă coerență. Una dintre ele este cu doi tineri britanici, soț și soție, care (în 1991) o trimit spre orizonturi filosofice până atunci ignorate. O carte dăruită de tinerii din Oxford îi dislocă existența, o smulge din suficiența profesoratului și îi scoate la iveală un potențial pe care, uimitor, ei (străini) l-au întrezărit. O dublă întâlnire – orientativă și revelatoare – o trezește, așadar, dintr-un somn prelungit, în care se multumise să înțeleagă și să transmită filosofia. De aici, din această întâlnire, a început renașterea.

De aici s-au ivit ideile și libertatea creativă. De aici a pornit revalorizarea filosofică a femeiescului. După ce a ingerat bibliografia feminismului (inclusiv a celui radical, dar și a ecofeminismului), a înțeles necesitatea fundamentării unei etici a feminității, dezvoltând și conceptul convenabilității. Căci "o umanitate configurată cultural și politic după un singur calapod, cel masculin, este una dramatic săracă." Însă frenezia intelectuală și necruțătoarea luciditate nu strivesc o afectivitate generoasă, capabilă să se redimensioneze cultural. O structură lăuntrică intens catalitică este autoarea, fără puseuri narcisiste, ci cu un soi de prelungire naturală a etosului. Pe scurt, întâlnim un aliaj prețios între liberalism cosmopolit și "țărâna sănătoasă" care dezvoltă etica solidă a mamei și bunicii, dar și germeii (înăbușiți) ai neastâmpărului lor intelectual. De altfel, pe versanții acestei cărți se ascund nu numai individualități salvate, ci și eșecul multor femei învinse de timpuri – o latență umană și intelectuală nedrept risipită în anonim.

MATRIOSCE: STRUCTURĂ ȘI CONȚINUT

Alfabetul evoluției de la fetița timidă până la soție (*Lady of the house*, cu "super-putere"), mamă, teoreticiană și militantă care a conferențiat în cele mai prestigioase universități ale lumii pare să fie cuprins într-o întrebare metabolic absorbantă: "De ce trăiesc eu și nu oricine altcineva în locul meu? Matrioscele din mintea mea sunt [...] de un raționalism frate cu reveriile sensibile. Sunt de o nemărginire soră cu legarea de glie. [...] Sunt atât de pline de sens, pe cât însetează de mult în căutarea lui".

Spre căutare și (re)găsire se deschide fără întrerupere *Cu mintea mea de femeie*, în articularea ei secvențială, gândită ca o suită de mici istorii personale, întretăiate nostalgice, dramatic, caustic cu poveștile altora. Document și cronică de viață, e totodată o radiografie socio-politică exactă, la care sunt atașate fișe de observație psihologică, confesii agonice, observații reci, frison emoțional și verdicte necruțătoare date de cercetările sociologice – o mixtură aparent

paradoxală de forță, disciplină, siguranță și empatie, bulimie intelectuală, șubrezenie deturnată în concentrare de energii.

Am evitat până acum, obstinat, numele celei care semnează această etalare afectiv-reflexivă a mai mult de jumătate de veac. Pentru că nu o analiză de tendințe politice și ideologice, așa cum ne-a obișnuit autoarea, este *Cu mintea mea de femeie*. Pentru că nu o cercetare asupra perspectivei etice în teorii politice și nici un studiu de gen sau o examinare a politicilor de educație este această carte autobiografică, prozastic depliată – deși are, în filigran, câte ceva din toate acestea. Partea de "umanitate caldă" se dezvăluie în memorialistica Mihaelei Miroiu, cu țesătura ei mărinos cuprinzătoare, care îi reflectă verva, inflexiunile, elanurile, distanțările și evidențiază mecanismul intim al gândirii în jurul unui punct referențial: nu locul femeii, ci buna așezare a fapturii în lume.

Mihaela Miroiu, *Cu mintea mea de femeie*, Cartea Românească, 2017

CU PRIZĂ DIRECTĂ

Când, cu o siguranță deconcertantă, sunt înșirate numele unor autori de prestigiu dintr-un anumit interval istoric, se strecoară mai degrabă indiciul sec al cotei la bursa literară decât sincronizarea expresiei artistice cu sensibilitatea contemporană. Vasile Petre Fati nu apare printre poeții care au primit legitimitate prin consensul majoritar al criticii. Se deosebea atât de neomoderniști, neoexpressioniști și oniristi, cât și de bulversantul desant din anii '80. A stat pe margine, transpunându-și însingurarea într-o poetică neobișnuită, care a luat prin surprindere critica de întâmpinare, retrasă într-o tăcere suspicioasă. (Desigur, au fost și excepții. Sensibilitatea iscoditoare a lui Lucian Raicu, bunăoară, a remarcat emprenta distinctă a lui Fati.)

Două sunt încercările de a-l (re)aduce în atenție pe poetul născut în 1944 la Constanța. În 2006, Editura Vinea a publicat *Zidul și pălăria*, o antologie exemplară alcătuită, însă care nu a stârnit îndreptățite ecouri. Zece ani mai târziu, a apărut o altă selecție din poemele lui Fati: *O anumită căldură umană** și prilejul fericit de a (re)găsi un poet pentru care versul e menit să capteze intensitatea amărăciunii, fără ca aceasta să provoace vreun transfer izbăvitor și nici înecarea în jelanie. Închegate în jurul unor teme fundamentale (singurătatea, moartea și scrisul), cele șapte cărți de poezie ale lui Fati au în comun viziuni stranii, alinate încă impersonal în poemele debutului, dar desprinse mai târziu de subordonări convenționale. Vădită cu precădere în ultimele două volume, disponibilitatea deziluzionării traversează poemele și sparge crusta formelor consacrate, pentru a străbate aerul tare al angoaselor și relieful consternant al limbajului. Partitura delicată a inocenței juvenile din primele versuri este înlocuită de poeme ramificate, amăgitoare: un suflu discursiv care dă târcoale intimismului cotidianist își va găsi, de la o carte la alta, spațiul tot mai adecvat de expresie.

Permanentizată și trăită la cotele greu de suportat ale tensiunii, starea de criză provoacă schimbarea unghiului de refracție a ideii în materia cuvântului. O imagine comună (conturată inițial cu exactitate reportericească) generează un lanț relațional neașteptat, tresăriri a unei sensibilități care smulge obiectul din rânduiala lui obișnuită și îl integrează într-o realitate restructurată și întreținută de izomorfisme demersului creator. De aceea ansamblul poetic are, nu o dată, un dinamism ce reține distorsiuni, contraste ori aproximări ale mahnirii – neconținut hrănit de o crâncenă, maladivă luciditate. Dincolo de narativitatea înșelătoare din *Soarele e sus* se vede modul în care Fati vrea să sporească varietatea relațională a cuvântului, evitând acumularea elementelor cu funcție determinativă. Avem de-a face cu o poezie care pleacă de la o informare sterilă a banalității pentru a se organiza într-un perpetuum mobile al destrămării.

Despre incontrollabilă destrămare scrie Vasile Petre Fati cu o atenție reflectată nu numai de construcția tot mai riguroasă a poemelor, ci și de mobilitatea procesului asociativ în care elemente pline de încărcătură referențială poartă valențele risipirii. Inclus printre așa-numiții poeți ai obiectelor, alături de George Almosnino și Constantin Abăluță, Fati convertește geografia rece a realului în rețele analogice și contiguități metonimice. Poemul devine apt să expună o receptivitate în răspăr față de lumea ternă a cotidianului obiectual: când evită excesul de cuvinte și gesturi, generează un câmp electric al trăirii ce copleșește prin forță (ca în *Pelerina de ploaie*).

Limpezi și subtile, anti-poetizate și totuși poetice, versurile antologate sunt un exercițiu de echilibrată în marginea unui exitus iminent.

* Vasile Petre Fati, *O anumită căldură umană*, Bistrița, Casa de editură Max Blecher, 2016.